



Tadqiqot.uz

**XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA**

**SOHA LINGVISTIKASI: TILSHUNOSLIK  
VA TIBBIYOT INTEGRATSIYASINING  
MUAMMOLARI, YECHIMLARI HAMDA  
ISTIQBOLLARI**

**10-NOYABR  
2021**

**BUXORO, UZBEKISTAN**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI**  
**OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**  
**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI**

**SOHA LINGVISTIKASI:**  
**TILSHUNOSLIK VA TIBBIYOT**  
**INTEGRATSIYASINING**  
**MUAMMOLARI, YECHIMLARI**  
**HAMDA ISTIQBOLLARI**  
**mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya**  
**materiallari**

*Buxoro, 10-noyabr, 2021-yil*

© Tadqiqot.uz

**MINISTRY OF HIGHER AND SECONDARY SPECIAL  
EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

**BUKHARA STATE UNIVERSITY**

**LINGUISTICS OF DIFFERENT  
FIELDS:  
PROBLEMS, SOLUTIONS AND  
PROSPECTS OF LINGUISTICS  
AND MEDICAL INTEGRATION**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL  
CONFERENCE**

**Bukhara, November 10, 2021**

**МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО  
СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ  
УЗБЕКИСТАН**

**БУХАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ**

**ОТРАСЛЕВАЯ ЛИНГВИСТИКА:  
ЗАДАЧИ, РЕШЕНИЯ И  
ПЕРСПЕКТИВЫ  
ЛИНГВИСТИКИ И  
МЕДИЦИНСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ**

**МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ  
КОНФЕРЕНЦИЯ**

**Бухара, 10 ноября 2021 г.**

**© Tadqiqot.uz**

***“Soha lingvistikasi: tilshunoslik va tibbiyot integratsiyasining muammolari, yechimlari hamda istiqbollari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari.–Buxoro: Tadqiqot.uz, 2021.***

Buxoro davlat universiteti O`zbekiston Respublikasi oliy va o`rta maxsus ta`lim vazirligi, O`zbekiston Respublikasi innovatsion rivojlanish vazirligi, O`zbekiston Respublikasi sog`liqni saqlash vazirligi, O`zbekiston Respublikasi tadqiqot.uz. markazi, Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti bilan hamkorlikda “Soha lingvistikasi: tilshunoslik va tibbiyot integratsiyasining muammolari, yechimlari hamda istiqbollari” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya o`tkazdi.

O`zbek, rus, ingliz tillaridagi mazkur konferensiya materiallarida tilshunoslikda til, shaxs, jamiyat munosabatlari tadqiqi muammolari va innovatsion g`oyalar tizimini shakllantirish istiqbollari; o`zbek tili tibbiyot leksikografiyasi va terminologiyasini rivojlantirish ijtimoiy zaruriyat; tibbiyot ta`limida lingvokulturologiya va psixolingvistikaning ahamiyati hamda dolzarbligi; tibbiy birliklarning lingvopoetik tadqiqi; amaliy filologiyani rivojlantirish kabi mavzular doirasida mulohaza yuritilgan.

**Mas`ul muharrir**

**filologiya fanlari doktori,  
professor Abuzalova M.Q.**

**Taqrizchilar**

**filologiya fanlari nomzodi,  
dotsent Nazarova S.A.**

**filologiya fanlari nomzodi,  
dotsent G`aybullayeva N.I.**

**tibbiyot fanlari doktori (PhD),  
dotsent Ixtiyarova G.A.**

**To`plovchi va nashrga  
tayyorlovchi**

**pedagogika fanlari nomzodi,  
professor Yuldasheva D.N.**

*Mazkur to`plamga kiritilgan maqolalar va tezislarning mazmuni, statistik ma`lumotlar hamda bildirilgan fikr hamda mulohazalarga mualliflarning o`zlari mas`uldirlar.*

**© Buxoro, Tadqiqot.uz, 2021**

recitation which eventually leads to improvement in speaking skill. Lastly, computer aided games can also have striking effects on student's listening comprehension.

Games are proved to be useful during their language education process. When games' attractiveness unites with convenience and flexibility of computers systems, it may cause positive results as well.

However, there are disadvantages and obstacles in using technology for improving listening skills in terms of financial barriers, content considerations, technical features and pedagogical perspectives. There is no doubt that technology offers teachers and learners vast amount of materials and communication possibilities to enhance their language teaching and learning. For successful integration of multimedia technology in language courses, both teachers and learners need to be prepared to adopt new roles and use the available technology in appropriate ways. Teachers should be prepared with professional skills which include pedagogical and technical skill because the more enthusiastic and more knowledgeable language teachers are, the more successfully they can implement Internet in the language classroom. Learners can only benefit from technology – based activities provided that these activities are relevant to their needs and interest.

#### **References:**

1. Bahadorfan, Maryam and Reza Omidvar. Technology in Teaching Speaking Skill. Vol. II (IV) 9-13. Available on <https://www.researchgate.net/publication/315790125> (Agustus 2018).
2. Brown, G. and G. Yule. (Teaching the Spoken Language. Cambridge: Cambridge University Press. Brown H. D. 2001.
3. Chaney, A.L., and T.L. Burk. Principle of Language Learning And Teaching. New York: Prentice Hall. 1998
4. Ganesan, S., and Shalini, R. 2011. Use of Modern Technologies to Teach Communication Skills. Vol. I (I). (Agustus 2018).
5. Hope, Geoffrey R. et al. Using Computers in Teaching Foreign Languages. Orlando: Harcourt Brace, 1984.

## **2-SHO'BA.**

### **O'ZBEK TILI TIBBIYOT LEKSIKOGRAFIYASI VA TERMINOLOGIYASINI RIVOJLANTIRISH IJTIMOIIY ZARURIYAT SIFATIDA**

**So‘z birikmasi – tibbiy atamalar “bunyodkori”**

**Nazarova Saida Axmedjanovna\***

**10.5281/zenodo.5685249**

**Annotatsiya.** Maqolada o‘zbek tibbiy lingvistikasida terminologiya muammosiga aloqador tibbiy terminlar shakllanishi va unda so‘z birikmasining o‘rni, vazifasi masalasi tahlil qilingan. So‘z birikmasining tibbiy nutqqa xoslanishi tibbiyotga oid tushunchalarni atovchi [I<sup>k.k.</sup>~I<sup>e.k.</sup>] va [I~O] qurilmali hosilalar orqali

---

\*Buxoro davlat universiteti o‘zbek tilshunosligi kafedrasida dotsenti, f.f.n. [nazarova0710@mail.ru](mailto:nazarova0710@mail.ru)

dalillanib, tibbiy terminologik tizimda lisoniy mexanizmni harakatlantiruvchi ichki omil sifatida baholangan.

**Kalit soʻzlar:** *tibbiy lingvistika, tibbiy termin, soʻz birikmasi, nominativ vazifa, lisoniy sintaktik qolip, tibbiy nutq*

Milliy qadriyatimiz timsoli ona tilimizni asrab-avaylash, davlat tili sifatidagi nufuzini yanada oshirish hozir har qachongidan koʻra dolzarb boʻlib, tilimizning milliy tabiati, taraqqiyot qonunlarini chuqurroq oʻrganish va ilmiy tadqiqini yangi bosqichlarda davom ettirish zaruriyatini belgilaydi. Zotan, davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev taʼkidlaganidek, “Globallashuv sharoitida milliy tilimizning sofligini saqlash, uning lugʻat boyligini oshirish, turli sohalarda zamonaviy atamalarning oʻzbekcha muqobilini yaratish, ularning bir xil qoʻllanishini taʼminlash dolzarb vazifa boʻlib turibdi”. [Mirziyoyev,2019:1] Bu ustuvor vazifa oʻzbek tilshunosligida til madaniyati, leksikografiya, terminologiya, soha lingvistikasi, davlat tilida ish yuritish bilan bogʻliq yangi ilmiy izlanishlar olib borishni va ularning amaliy tatbiqiga erishishni talab qiladi.

Oʻzbek tilshunosligida ona tilimiz sintaktik qurilishi va sintaktik birliklarni oʻrganish uzoq va boy tarixiga ega. Oʻzbek tili sintaksisining formal-grammatik, sistemaviy, struktural, substansial tadqiqi natijasida shakllangan taʼlimotlar buning isbotidir. [Nazarova,2013:4-8; 2015:4-5] Qayd etish kerakki, tilimizga xos lisoniy imkoniyatlarni aniqlashga qaratilgan substansial tilshunoslikda, sintaktik birliklar, jumladan, soʻz birikmalarining lisoniy mohiyati ochib berilgan. Shunday boʻlsa ham, mazkur birliklarning nutqiy imkoniyatlari, qoʻllanish doirasi, vazifalari haqida bilimlarni kengaytirish uchun substansial tahlil yetarli emas. Soʻz birikmasining bu qirralari til egalari nutqiy faoliyatida, lisoniy shaxs kategoriyasi bilan aloqadorlikda yorqin namoyon boʻlishi sababli ularni pragmalingvistik, sotsial-ijtimoiy, psixolingvistik, lingvomadaniy, genderolingvistik aspektlarda oʻrganish ehtiyoji paydo boʻladi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentning 5850-sonli Farmonida belgilangan “ilmiy asoslangan yangi soʻz va atamalarni isteʼmolga kiritish, zamonaviy atamalarning oʻzbekona muqobillarini yaratish va bir xilda qoʻllanishini taʼminlash..; “mamlakatimiz ijtimoiy hayotining barcha sohalorida, jumladan, davlat boshqaruvi, zamonaviy va innovatsion texnologiyalar, sanoat, bank-moliya tizimi, huquqshunoslik, diplomatiya, harbiy ish, tibbiyot va boshqa sohalarda davlat tilining imkoniyatlaridan toʻliq va toʻgʻri foydalanishga erishish” [Mirziyoyev,2019] ayni ehtiyoj bilan hamohang tarzda yangi izlanishlarga boshlaydi.

“Tibbiyot va boshqa sohalarda davlat tilining imkoniyatlaridan toʻliq va toʻgʻri foydalanish” vazifasi soha lingvistikasi, jumladan, uning bir koʻrinishi – tibbiyot va tilshunoslik integratsiyasi mahsuli – tibbiy lingvistikani yanada rivojlantirishga qaratilgan. Negaki, oʻzbek tilshunosligida tibbiy lingvistika shakllanib kelayotgan yangi soha boʻlib, tadqiq qilinishi zarur boʻlgan muammolar anchagina. Shulardan biri tibbiy terminologiya tadqiqi boʻlib, soha leksikasi, uning tarkibi, boyib borishi, tibbiy termin va atamalarga aloqador masalalar u yoki bu darajada oʻrganilganiga qaramay, soha lingvistikasida mazkur muammo dolzarbligicha qolmoqda.



Tibbiy termin va atamalar soha leksikasining rivojlanishi, terminologik tizimining yangilanib borishini ta'minlaydi. Aksariyat tibbiyotga doir matnlar va soha mutaxassisleri (shifokorlar, tibbiyot xodimlari) nutqida ona tilidagi muqobillari qolib, ilmiy termin va atamalarning qo'llanilishi kuzatiladiki, tibbiy tushuncha va ma'lumotlarning til egalari tomonidan qabul qilinishiga to'sqinlik qilishi nazarda tutilmasligidan dalolatdir. Tabiiyki, shifokor va bemor muloqotida tibbiy terminlar kasallik va uning kechishi haqidagi ma'lumot oshkor etilmaydigan holatlarda kommunikativ intensiyaga muvofiq yuzaga chiqishini istisno qilib bo'lmaydi. Ammo inson salomatligini saqlash, kasallik xavfini kamaytirish, davo chorasini tezroq topish, muolaja jarayonida samaradorlikka erishish shifokor nutqi, so'zlash mahorati va nutq madaniyati, professional etikasiga bog'liq holatlarda, nutqiy vaziyatlar talab qilgan til vositalari va lisoniy imkoniyatlardan to'g'ri, o'rinli foydalanilmaganlik oqibati ayanchli bo'lishi shubhasiz. Tibbiy nutq (muloqot) tuzilmasi, lisoniy vositalari, ularning ilmiy inventerizatsiyasi lingvistik prizmada baholansa, tibbiy professionalizm talablariga muvofiqligi tib ilmi asosida belgilanadi. Lingvistik va tibbiy paradigmalardagi talqini farqlansa ham, shifokor nutqi, uning ifoda vositalari tibbiyot va lingvistika kesishuvida hamisha dolzarb sanaladi.

Tibbiy lingvistikada bosh muammo termin va atamalarning leksikografik tadqiqi hisoblanar ekan, ona tilining qanday imkoniyatlari lug'aviy birliklarning terminlashuviga sabab bo'lishi, sohaga oid atamalar qanday usul va vositalar yordamida shakllanishi mushohadaga boshlaydi. Tibbiy terminologiya masalalari ko'plab tilshunoslarni qiziqtirgan. Hanuz tadqiqotlar kun tartibida. Jumladan, tibbiy terminologiyaning taraqqiyoti masalasi bilan shug'ullangan F.Qosimova tibbiy terminlarning katta qismi yunon, lotin, arab, fors-tojik, rus tillari materiallari asosida shakllanganligi, lotin tilidan o'zlashgan terminlar miqdoran dominant hisoblanishini qayd etadi.[Qosimova, 2020:411] Biroq global taraqqiyot hech bir sohani chetlab o'tmaganligini hisobga olsak, jahon sog'liqni saqlash tizimida innovatsion loyihalar va tibbiyotda raqamli texnologiyalarning tatbiqi, yangicha davolash metodikasi va noan'anaviy usullarning yuzaga kelishi tibbiyot rivojini jadallashtirdi. Oqibatda tibbiyotga oid yangi termin va atamalar shakllanishiga zamin yaratadi. Soha leksik zaxirasi tibbiy terminologiyaga yangi atamalar kirib kelishi hisobiga boyishini tasdiqlaydi.

Termin ilm-fan, ishlab chiqarish tarmoqlarining asosiy lug'aviy birligi hisoblanar ekan, qaysi fan yoki ishlab chiqarish sohasiga tegishli bo'lsa, o'sha sohaga oid tushunchalarni, ya'ni predmet, narsa, hodisa, belgi, xususiyat va jarayonlarni nomlashga xizmat qiladi. Ma'lum bir sohaga oid predmet yoki tushunchalarni ifodalovchi terminlar bir-biri bilan ma'nosi, leksik-grammatik strukturasi va boshqa xususiyatlari bilan uzviy bog'liq holda terminologik sistemani tashkil etadi. [Berdiyev,2017:10] Termin o'zi qo'llanilayotgan sohada va uning vakillari uchun tushunarli bo'lgan, sohaga oid bir tushunchani ifodalashga ixtisoslashgan so'z yoki so'z birikmasidir.

Tibbiyot sohasida ham uning barcha qirralarini qamrab olgan, ayni soha tiliga xoslangan so'z va so'z birikmalari mavjud. Bu birliklarning vazifasi tibbiyotga oid matnlar, tibbiy nutq va muloqot shakllarida namoyon bo'ladi. So'z birikmalari lisoniy tizimda sintaktik sathga tegishli bo'lsa ham, tibbiyot tilini



farqlovchi lug‘aviy birliklar bilan baravar qo‘llanib, tibbiy terminologik tizimni tashkil qiladi.

Kasbiy tushunchalarni atovchi va soha doirasida muloqot ehtiyojlarini qondiruvchi leksik birliklar sirasida so‘z birikmalari alohida o‘ringa ega. Tibbiyotda kasbiy tushunchalarni ifodalovchi, soha mutaxassisleri nutqida qo‘llaniluvchi termin va atamalar sirasida so‘z birikmasi ko‘rinishidagi atov birliklarining mavjudligi terminlar so‘z birikmalaridan tashkil topishini tasdiqlaydi. Ayonki, so‘z birikmalari atash, nomlash vazifasi tufayli nominativ birliklar paradigmasiga kiradi. [Nazarova, 2018:70-71] Atov birliklarini hosil qilish tabiati tufayli til tizimida so‘z birikmalariga istalgan sohada kasbiy tushunchalarni nomlash, muayyan sohaga tegishli termin va atamalarni shakllantirish imkoni beriladi. Shu bois tibbiyotga doir terminlarning so‘z birikmasi ko‘rinishida bo‘lishi lisoniy tizim qonuniyatiga muvofiqdir.

So‘z birikmasining tibbiy termin va atamani shakllantirish imkoniyatlari, tibbiy terminologik tizimdagi salmog‘ini aniqlash maxsus tadqiqotlarni talab qiladi. Ammo, birinchi navbatda, so‘z birikmalarining tibbiy nutqda qo‘llanishi, soha termin va atamalarini shakllantirishini o‘rganish zarur. Shunga ko‘ra, tibbiy matnlarda voqelashgan so‘z birikmalari va ularning lisoniy xususiyatlariga e‘tibor qaratdik.

**Suyak nekrozi** – suyak kasalligi turlaridan biri. **Suyak nekrozi** yiringli yallig‘lanish hisoblanib, fizik va kimyoviy ta’sirlardan *qon aylanishi* buzilganda sodir bo‘ladi. Nekroz to‘liq yoki umumiy va qisman bo‘lishi mumkin. Qanchalik katta *qon tomiri* zararlangan, nekroz shuncha kuchli bo‘ladi. (<https://arxiv.uz.suyak.kasalliklari>.)

**Kalla suyagi** – boshga tegishli suyak. **Kalla suyagi** ichki bosimi bor bolalarda boshni orqaga tashlash, bezovta bo‘lish, yig‘loqilik, uyquning notinchligi, ko‘z qorachiqklarining pastga tushishi, cho‘chish holatlari kuzatiladi, bola emishdan bosh tortishi ham mumkin. (Shifo-info.№19(482).33-b.)

**Suyak to‘qimasi** – suyakning tarkibiy qismi. Sabzi, pomidorni ezib, karam suviga bir dona limonni siqing. Bu sharbat **suyak to‘qimasi** tiklanishiga yordam beradi, ortiqcha tuzlarni chiqarib yuboradi. (Sihat-salomatlik. 2020.- №8-9.25-b.)

**Tizza qopqog‘i** – inson tizzasining ustki sohasi. **Tizza qopqog‘ining** joyidan siljishi (bunda og‘riq tizza harakatlenganda zo‘rayadi), *suyak jarohatlanishida* hamda tizza bo‘g‘imining yallig‘lanish holatlarida odam kuchli og‘riqdan bezovtalanadi. (Shifo-info.2016.-№6(573).39-b.)

**Naysimon suyaklar**–suyakning tuzilishiga ko‘ra nomlanishi. Osteomiyelitga uchragan **naysimon suyaklarda** patalogik sinish, katta hajmda suyak to‘qimasining chirishi, *suyak defekti*, yolg‘on bo‘g‘im, suyak to‘qimasining o‘sishtan to‘xtashi va suyak hosil qiladigan bo‘g‘imlarning tiklanishida og‘ir o‘zgarishlar paydo bo‘lishi mumkin. (<https://darakchi.uz.suyak.kasalliklari>)

**Ichak sanchig‘i** – badhazm ovqatlarni ko‘p iste‘mol qilish, ichki a‘zoladagi yallig‘lanish jarayonlari, operatsiyalardan keyin sodir bo‘ladigan kasallik. **Ichak sanchig‘i** – ko‘ngil aynishi, qusish, qorinning dam bo‘lishi va devorining taranglashishi to‘lg‘oqsimon og‘riq bilan kechadi. [[www.wikiwand.com](http://www.wikiwand.com)]

**Me‘da shirasi** – me‘da shilliq pardasining turli bez hujayralaridan ishlab chiqiladigan ovqat hazm qilish shirasi, rangsiz, tiniq, nordon suyuqlik. **Me‘da**

*shirasi* tarkibida fermentlar, shilliq va xlorid kislotadan tashqari, bir qator organik va anorganik moddalar, shuningdek, *ingichka ichak*da vitamin B12ning so‘rilishini ta‘minlaydigan maxsus modda bo‘ladi; u ko‘mikda qizil qon tanachalari (eritrotsitlar)ning normal yetilishi uchun zarur. [[www.biosfera.uz](http://www.biosfera.uz)]

**Infeksiya o‘chog‘i** – tananing kasallik tekkan, yallig‘langan bo‘lagi. Jarrohlikdan oldin stomatolog tish, *tish to‘qimalari* va *og‘iz bo‘shlig‘idagi infeksiya o‘chog‘i*ni tozalash uchun *sanatsiya muolajasini* o‘tkazadi. (Shifo-info.2015.- №20. 3-b.)

**Diabetik retinopatiya** – *qandli diabet* ta‘siri ostida *ko‘rish qobiliyatining* pasayishi, *ko‘z apparatining* tuzatib bo‘lmaydigan shikastlanishi. **Diabetik retinopatiya** – juda og‘ir kasallik. *Ko‘z kasalligining* bu turi *qandli diabet asorati* sifatida yuzaga keladi. [Lazuk A.Sog‘lom ko‘zlar uchun 36 va yana 6 qoida. 78-b.]

**Ko‘z gimnastikasi** – *ko‘z xastaliklarini* davolash, ba‘zan oldini olish uchun qo‘llanadigan turli xil mashqlar to‘plami. **Ko‘z gimnastikasini** ko‘z uchun gigiyena deb atash ham mumkin. [Lazuk A.Sog‘lom ko‘zlar uchun 36 va yana 6 qoida.13-b.]

**Ko‘rish analizatori** – tashqi taassurotlarni qabul qilib oluvchi va tahlil qiluvchi sistema – sezgi organlari, miya va ularni biriktiruvchi asablar sistemasi. Umuman, *ko‘rish analizatorining* yaxshi ishlashi uchun yorug‘lik 800 lk(lyuks)dan 1200 lyuksgacha bo‘lishi kerak. [Lazuk A.Sog‘lom ko‘zlar uchun 36 va yana 6 qoida. 29-b.]

**Ko‘ruv maydoni** – ko‘zni harakatlantirmay turganda atrofdagi buyumlarni, ularning rangini ko‘ra olish xususiyati. Oddiygina tirnalish ham ko‘zning shox pardasida iz qoldirib, *ko‘ruv maydonini* toraytirishi mumkin. [Zohidiy A. Og‘riqlar: do‘stmi-dushmanmi? 146-b.]

**Epileptik xurujlar, tutqanoq xurujlari.** Xalqaro atamashunoslikda «*epileptik xurujlar*» deganda epilepsiyaga xos bo‘lgan har qanday tur va shakldagi xurujlar ko‘zda tutilgan. Shu bois biz epilepsiyada kuzatiladigan xurujlarni tavsiflashda «epileptik xurujlar» atamasidan foydalanamiz. Motor tipdagi epileptik xurujlarni ta‘riflashda esa «*tutqanoq xurujlari*» atamasini ishlatamiz. Vaholanki, tutqanoq xurujlari epileptik xurujlarning bi turidir, biroq uning sinonimi emas. [Ибодуллаев З. Эпилепсия. 2018. 17-б.]

Keltirilgan nutqiy dalillar so‘z birikmasining tibbiy termin yoki atamalarni shakllantirishi haqida aniq tasavvur hosil qiladi. Zero, matnlarda voqelashgan tibbiy termin va atamalar struktur jihatdan so‘z birikmalariga tengdir. Ularning strukturasi lisoniy sintaktik qolip (qisqacha – LSQ)lar asosida aniqlash imkoniyati mavjud. Negaki, bevosita kuzatishda berilgan mazkur birikmalarning lisoniy qurilishi muayyan LSQ mohiyatida umumlashgan bo‘ladi va til sathida tayyor lisoniy sintaktik birliklar sifatida LSQlar tilning sintaktik imkoniyatlarini voqelashtirishga xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, suyak kasalliklariga oid *suyak nekrozi, kalla suyagi, suyak to‘qimasi, tizza qopqog‘i, suyak jarohatlanishi, suyak defekti* kabi termin va atamalar [I<sup>k.k.</sup>~I<sup>e.k.</sup>]=SBLSQning hosilalaridir.

Shu bilan birga, *suyak nekrozi, kalla suyagi, suyak to‘qimasi, tizza qopqog‘i, suyak jarohatlanishi, suyak defekti* kabi suyak kasalliklariga oid termin va atamalar; qon aylanish tizimiga xos *qon aylanishi, qon tomiri* birikmalari; *ichak sanchig‘i, me‘da shirasi, ingichka ichak* kabi hazm qilish tizimi terminlari;

stomatologiyaga doir *infeksiya o'chog'i, tish to'qimalari, og'iz bo'shlig'i, sanatsiya muolajasi* singari terminlar; *diabetik retinopatiya, ko'rish qobiliyati, ko'z apparati, ko'z kasalligi, ko'z gimnastikasi, ko'rish analizatori, ko'ruv maydoni* kabi ko'z xastaliklariga oid terminlar; asab va ruhiy xastalik belgilarini ifodalovchi *epileptik xurujlar, tutqanoq xurujlari* birikmalari ona tilimiz xazinasidagi lisoniy sintaktik imkoniyatlarni namoyon etadi. Ayni paytda, substansial tahlilda LSQ mahsuli o'laroq baholanuvchi so'z birikmasining nominativ tabiati va terminologik tizimni shakllantirish vazifasini yaqqollashtiradi.

Biroq suyak kasalliklariga oid termin va atamalargina  $[I^{k.k.}\sim I^{e.k.}] = SB$  LSQining hosilalari deb xulosalab bo'lmaydi. Chunki qon aylanish tizimiga oid: *qon aylanishi, qon tomiri, hazm qilish tizimiga doir: ichak sanchig'i, me'da shirasi*, stomatologiyaga tegishli: *tish to'qimalari, og'iz bo'shlig'i, infeksiya o'chog'i, sanatsiya muolajasi*, ko'z xastaliklariga oid: *diabetik retinopatiya, ko'rish qobiliyati, ko'z apparati, ko'z kasalligi, ko'z gimnastikasi, ko'rish analizatori, ko'ruv maydoni*, nevrologik (bosh miya bilan bog'liq) kasallikka xos: *epileptik xurujlar, tutqanoq xurujlari* kabi terminlar mohiyatan  $[I^{k.k.}\sim I^{e.k.}] = SB$  LSQining mahsuli hisoblanadi. Buning ilmiy asosi ismlarning tobe va hokim vaziyatini ta'minlovchi kelishik va egalik shakllarida birikish tarzi va uning natijasi o'laroq tegishlilik, egalik, [butun-bo'lak], [tur-jins], umuman, [qaratuvchi-qaralmish] ma'noli so'z birikmalarining hosil qilinishi bilan belgilanadi. Faqat *naysimon suyaklar, diabetik retinopatiya, epileptik xurujlar* birikmalari siradagilardan lisoniy qurilishi bilan farqlanadi. Birinchidan, tobe a'zo ism, hokim a'zo esa otdan tuzilganligi ism va otlarning birikish qonuniyati bilan belgilansa, ikkinchidan, birikish natijasi [belgi-predmet] ma'noli so'z birikmasini hosil qilishi  $[I\sim O] = [belgi-predmet]$  SBLSQi mahsuli ekanligini ko'rsatadi. Ta'kidlash joizki,  $[I^{k.k.}\sim I^{e.k.}] = SBLSQi$ ,  $[I\sim O] = SBLSQi$  va shu kabi boshqa SBLSQlari so'z birikmasi sintaksisining substansial tahlili asosida aniqlangan. [Nazarova, 2015: 95; 98]

O'zbek tilida  $[I^{k.k.}\sim I^{e.k.}] = SBLSQi$ ,  $[I\sim O] = SBLSQi$  tibbiyot sohasida faol qo'llaniluvchi tibbiy atamalarning "bunyodkori" bo'lishiga guvohlik beruvchi dalillar talaygina. Ularning barcha ko'rinishlarini bir maqolada o'rganish imkonsiz. Shu bois mavzu doirasidagi izlanishlarimizni umumlashtirish bilan cheklanamiz.

Har qanday tilda bo'lganidek, milliy tilimizda ham nutqning istalgan turi, shakli, uslubida voqelanish va ularni struktur "jihozlash", inson faoliyati sferalariga xoslangan tafakkur tarzi va mahsuliga mos lisoniy birliklarni tanlab yo'naltirish uchun sintaktik imkoniyatlar yetarli. Tibbiy nutq (matn)da voqelashgan  $[I^{k.k.}\sim I^{e.k.}]$  qurilmali birikmalar – suyak kasalliklari, qon aylanish va hazm qilish tizimlari, stomatologiya, ko'z xastaliklari, nevrologik kasalliklarga oid terminlar  $[I^{k.k.}\sim I^{e.k.}] = SBLSQi$ ni tibbiy termin hosil qiluvchi lisoniy sintaktik imkoniyatlardan biri deb baholashga asos bo'ladi. Asosiysi,  $[I^{k.k.}\sim I^{e.k.}] = SBLSQi$  va  $[I\sim O] = SBLSQi$  sintaktik sathga tegishli bo'lib, soha terminologiyasini boyitish va rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuning uchun tibbiy terminologik tizimda lisoniy mexanizmni harakatga keltiruvchi ichki omillar sifatida ahamiyat kasb etadi.

#### **Adabiyotlar:**

1. Sh.M.Mirziyoyevning o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganining o'ttiz yilligiga bag'ishlangan marosimdagi nutqi//<https://xs.uz/uz/post/prezident->

[shavkat-mirziyoevning-ozbek-tiliga-davlat-tili-maqomi-berilganining-ottiz-jilligiga-bagishlangan-tantanali-marosimdagi-nutqi](#))

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5850-sonli Farmoni. 2019-yil 21-oktabr. <https://lex.uz/docs/-4561730>

3. Бердиев Х.Х. Ўзбек тилининг ўтовсозлик лексикаси: Филол. фанлари ... фалсафа доктори (PhD)... дисс. автореф. – Т., 2017. – 47. <http://www.samdu.uz/images/avtoreferat/2017-10-20-12-06-32-ZyrE1eWN7S.pdf>

4. Назарова С.А. Сўз бирикмаси синтаксиси субстанциал талкинда. –Т.: Фан, 2015. – 112 б.

5. Назарова С. Сўзларнинг бирикиш омиллари ва усуллари. –Т.: Фан, 2013. – 96 б.

### Lexicographic problems of the uzbek language

Nazarova Dilnoza Gulomovna \*

10.5281/zenodo.5685265

**Annotation.** After the Uzbek society gained national independence, radical changes in all spheres of public life, including education, medicine, economy, led to the introduction of new lexical units into the vocabulary of the Uzbek language. Therefore, some lexical units began to move from the active layer of the vocabulary of the Uzbek language to the inactive one, and a number of words and fixed connections, which until recently were inactive, moved to the active layer. To what extent was the Uzbek lexicography able to cover these processes? Do these processes not only increase the vocabulary of the Uzbek language, but also adversely affect the number of common Turkic words that form the basis of the national language?

The article discusses the solution of these problems from the point of view of the development of the vocabulary of the Uzbek language over the years of independence.

**Key words:** *language, speech, society, perception of social life, general Turkic stratum, assimilated stratum, linguistic development and lexicography, lexicographic problems*

In terms of the lexical richness of sources, Arabic with more than three and a half million lexical units and English with more than two and a half million words are at the forefront of the lists. According to Uzbek experts, if we learn from the British not to “buy up” in the choice of words for our literary language (local dialect words are almost completely included in English dictionaries), Uzbek words and phrases (dialect and literary language, professional words, etc.) (terms are out of date). and newly appearing words) can be compiled into a dictionary larger than most dictionaries in the world, if the time is collected without limitation in size.

---

\* basic doctoral student of Bukhara State University

## МУНДАРИЖА

<b>Rasmiy ochilish. Tabriklar</b>		
<i>Hamidov O.H.</i>	<i>Rasmiy ochilish</i>	<b>6</b>
<i>Inoyatov A.Sh.</i>	<i>Tibbiyot va til mushtarakligi</i>	<b>8</b>
<i>Daminov M.I.</i>	<i>Til va madaniyat</i>	<b>9</b>
<i>Qahhorov O.S.</i>	<i>Davlat tili - millatning tirik nafasi</i>	<b>10</b>
<i>Xuseynova A.A.</i>	<i>Soha lingvistikasini rivojlantirish – davr talabi</i>	<b>11</b>
<i>Aslonova E.S.</i>	<i>Государственный язык – неотъемлемая часть духовной национальной культуры государства</i>	<b>12</b>
<b>Yalpi majlis ma’ruzalari</b>		
<i>Mengliyev B.R.</i>	<i>Tilshunoslik samara bersin.</i>	<b>15</b>
<i>Abuzalova M.Q.</i>	<i>Lingvistika va tibbiyot hamkorligi ijtimoiy zarurat sifatida</i>	<b>17</b>
<i>Чудакова В.П.</i>	<i>Психология пациента и этика врача</i>	<b>22</b>
<i>Ixtiyarova G.A.</i>	<i>Ginekologik kasallikni ifodalovchi tibbiy terminlar talqini</i>	<b>25</b>
<i>Мўратбек В.Қ.</i>	<i>Professor Q.Жўбанов уеңбектериндеги сөзтаңым негиздери (Q.Жўбанов сөзтаңымындаг ‘ы лексикология мәселелери)</i>	<b>27</b>
<i>Adilova S.A.</i>	<i>Tilshunoslik va tibbiyot integratsiyasi (AQSHdagi ayrim universitetlar misolida)</i>	<b>36</b>
<i>Rajabov D.Z.</i>	<i>O‘zbek tilini tadqiq etishda yangicha yondashuvlar</i>	<b>40</b>
<b>1-sho‘ba. Tilshunoslikda til, shaxs, jamiyat munosabatlari tadqiqi muammolari va innovatsion g‘oyalar tizimini shakllantirish istiqbollari</b>		
<i>Ahmedov B.Y.</i>	<i>Rus va o‘zbek tillarida so‘zlarning o‘zaro tobe bog‘lanishi: boshqaruv kategoriyasi</i>	<b>42</b>
<i>Akhmedov A.R. Po‘latova S.M.</i>	<i>O‘zbek shevalarini lingvo-geografik xaritalashtirish</i>	<b>46</b>
<i>Adizova N.I.</i>	<i>Leksik birliklarning milliy o‘zlik ruhini ifodalashdagi roli (Erkin Vohidov dostonlari asosida)</i>	<b>50</b>
<i>Elova D.Q.</i>	<i>O‘zbek tili milliy korpusi uchun so‘zlashuv uslubiga xos so‘zlarni teglash masalasig oid</i>	<b>55</b>
<i>Fayazova D.S.</i>	<i>Methodological approach in teaching process</i>	<b>61</b>
<i>Fayazova D.S. Shirinboyeva B.M.</i>	<i>Empowering languageskills through modern methods</i>	<b>65</b>
<i>Jo‘rayeva D.R. Qo‘shayeva N.E.</i>	<i>O‘quvchilar va aholi imloviy savodxonligini rivojlantirishning dolzarb masalalari</i>	<b>68</b>
<i>Kurbonov A.M.</i>	<i>Tasks of effective use of the uzbek language</i>	<b>71</b>
<i>Mengliyev B.R. Hamroyeva Sh.M. Elova D.Q.</i>	<i>Qirg‘iz va yoqut tili avtomatik morfoligik tahlil vositalari tajribasidan</i>	<b>75</b>
<i>Muxtorov E.M.</i>	<i>Vrach kasbiy mahorati tuzilmasida kommunikativ kompetentlikning o‘rni</i>	<b>79</b>
<i>Мўратбек Б.Қ. Саламат Э.С.</i>	<i>Этнолингвистика – этностық болмысты ұлттық тіл арқылы таңым білу(Аймақтық лексика негизінде). Ethnolinguistics- knowledge of ethnic identity through the national language (based on regional vocabulary).</i>	<b>84</b>
<i>Orifjonova F. Orifjonova M.</i>	<i>Critically discussing student teachers' ideas</i>	<b>88</b>



<i>Ortiqova G. H.</i>	<i>Harakat tarzi shakllari va nutq</i>	<b>93</b>
<i>Saduaqas N.A.</i> <i>Ibragimov T.A.</i>	<i>Qazaq tilindegi dybyys saykestigi turaly</i>	<b>97</b>
<i>Sayfullayeva R.R.</i> <i>Abuzalova M.Q.</i>	<i>Til – millat ma'naviyati va madaniyati takomilining bosh masalasi</i>	<b>102</b>
<i>Tosheva D.A.</i>	<i>The use of examples of folklore in the description of the person</i>	<b>104</b>
<i>To'yeva Z.N.</i>	<i>Bayon –o'quvchining yozma nutqini tartibga solish vositasi</i>	<b>111</b>
<i>Salomova M.Z.</i>	<i>The role of teaching speaking through technology</i>	<b>116</b>
<i>Shoimqulova M.Sh.</i>	<i>The integration of technology into language teaching</i>	<b>121</b>
<i>Sharipova F. N.</i>	<i>Integrating technology in teaching listening skills</i>	<b>125</b>
<b>2-sho'ba. O'zbek tili tibbiyot leksikografiyasi va terminologiyasini rivojlantirish ijtimoiy zaruriyat sifatida</b>		
<i>Nazarova S. A.</i>	<i>So'z birikmasi – tibbiy atamalar “bunyodkori”</i>	<b>131</b>
<i>Nazarova D.G.</i>	<i>Lexicographic problems of the uzbek language</i>	<b>136</b>
<i>Rajabov D.Z.</i>	<i>Tibbiy birliklarning elektron lug'atlari xususida</i>	<b>139</b>
<i>Sobirova D.R.</i>	<i>Qisqalik – samarali tibbiy reklama yaratishning muhim omili</i>	<b>141</b>
<i>Toirov G.I.</i>	<i>Shifokor nutqining lingvistik xususiyatlari</i>	<b>146</b>
<i>To'rayeva Sh.</i>	<i>So'z birikmasi tibbiy terminlar tizimida</i>	<b>150</b>
<i>Xamidova G.Y.</i>	<i>Особенности преподавания медицинской терминологии на уроках русского языка как иностранного</i>	<b>153</b>
<i>Xojiyeva M. Y.</i>	<i>Shaxsni tavsiflovchi so'z birikmalarining tibbiyotda qo'llanilishi</i>	<b>157</b>
<i>Yokubova Sh. Y.</i>	<i>Tibbiy matnlarda obyektli birikmalarning voqelanishi</i>	<b>161</b>
<i>Yuldasheva D.N.</i> <i>Chullieva G.T.</i>	<i>Тонина и тон звука как медицинский эфемизм</i>	<b>164</b>
<i>Navro'zova M.G'.</i>	<i>Tibbiy birliklar tadqiqi</i>	<b>172</b>
<b>3-sho'ba. Tibbiyot ta'limida lingvokulturologiya va psixolingvistikaning ahamiyati hamda dolzarbligi</b>		
<i>Ahmadova U.Sh.</i> <i>Bozorova G.Z.</i> <i>Mirjonov N.N.</i>	<i>Tibbiyot sohasida perifrazarlar</i>	<b>174</b>
<i>Абдуллина А.Б.</i>	<i>Мұқағали Мақатаев әңгімелеріндегі психологизм</i> <i>Psychologism in the stories of mukagali Makatayev</i>	<b>179</b>
<i>Adizova Nigora</i> <i>Adizova Nodira</i>	<i>Alisher Navoiyning tibbiy qarashlari</i>	<b>182</b>
<i>Gafurova N.T.</i> <i>Hikmatov N.I.</i>	<i>Значение языка в развитии высшего образования</i>	<b>185</b>
<i>G'aybullayeva N.I.</i>	<i>Tibbiy lingvistik birliklar platformasining amaliy ahamiyati</i>	<b>190</b>
<i>Hayitov Sh.A.</i>	<i>Alisher Navoiy tib ilmi va tabiqlar haqida</i>	<b>195</b>
<i>Haydarova N.A.</i>	<i>The importance of metaphors usage in medical discourse</i>	<b>200</b>
<i>Jumayeva M.</i>	<i>O'zbek xalq maqollarida tibbiy birliklarning qo'llanilishi</i>	<b>204</b>
<i>Kobilova F.T.</i>	<i>The problems of research on methods of foreign filology teaching with innovative approach</i>	<b>207</b>
<i>Raximov M. M.</i>	<i>Linguotherapy as the method of treatment</i>	<b>211</b>
<i>Xalikova M.X.</i> <i>Teshayeva M.Sh.</i>	<i>Shoshiyning tibbiyot ilmiga bag'ishlangan “qonuni bositiy” asarida mavjud ayrim tibbiy atamalarning lingvistik tahlili</i>	<b>214</b>
<i>Niyozova M.F.</i>	<i>Davriy nashrlarda tibbiyotga oid tasviriy vositalarning</i>	<b>218</b>

	<i>qo'llanilishi</i>	
<b>4-sho'ba. Tibbiy birliklarning lingvopoetik tadqiqi</b>		
<i>Yusupova D.Y.</i>	<i>Tilshunoslikda evfemizm hodisasi talqini (H.Xudoyberdiyeva she'rlari asosida)</i>	<b>222</b>
<i>Қалиев Е.М.</i>	<i>«Ант» драмалық дастанының тарихи және фольклорлық негізі Historical and folklore basis of the dramatic saga "The Oath"</i>	<b>228</b>
<i>Yuldasheva M.M.</i>	<i>Tibbiy pedagogik yo'nalish talabalarida milliy an'analar asosida bag'rikenglikni rivojlantirish</i>	<b>232</b>
<b>5-sho'ba. Amaliy filologiyani rivojlantirish - davr talabi</b>		
<i>Ashurbayeva R.Q.</i>	<i>Yosh avlodda tibbiy madaniyatni rivojlantirishda ona tili fanining ahamiyati</i>	<b>237</b>
<i>Istamova S. I.</i>	<i>Taqlid so'zlarning tibbiyotda qo'llanilishi</i>	<b>241</b>
<i>Qobilova A.B.</i>	<i>O'zbek va ingliz tili tibbiy perifrazarining kognitiv-morfologik xususiyatlari</i>	<b>245</b>
<i>Toshtemirova S.</i>	<i>Tibbiyot lingvistikasi: vujudga kelishi, dolzarbligi, maqsad va vazifalari</i>	<b>248</b>